

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı ve Türkiye

Av. Mehmet KALAY

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı 7 Aralık 2000 tarihinde Fransa'da imzalanarak kabul edilmiştir. AB Temel Haklar Şartı genel anlamda İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinde kabul edilmiş olan hak ve özgürlükleri düzenlemiştir. AHİS' ten fazla bir farkı olmasa da AB metni olarak kabul edilen bir metnin (ya da anayasanın) eksikliğini gidermiş oldu. Zaten bu belgenin Avrupa anayasası olarak da kabul edileceği aşikardır. Bu belgenin kabul edilmesi ile birlikte, daha çok ekonomik nedenlerle kurulmuş olan Avrupa Birliğinin, ekonomik alandan siyasal alana geçişinin de bir örneğini oluşturuyor. Bu belge gelecekte siyasi açıdan da ağırlığını koyma gereğinde olan Avrupa Birliğinin anayasası olarak da kabul edilebilir.

AB Temel Haklar Şartına geçmeden evvel genel olarak hak ve özgürlüklerin ve bunları ilgilendiren belgelerin tarihine kısaca değinmek gerekir.

İnsan hakları ilk insandan itibaren her insanın doğuştan elde etmiş olduğu en tabii haklarıdır. Tarih boyunca bu haklar ihlal edilmiş, dolayısıyla bir yasal korunma gereksinimi söz konusu olmuştur. Batıda İnsan hakları ile ilgili olarak kabul edilen ilk belge 1215 tarihli Magna Carta Libertatum (Büyük Hürriyet Fermanı)'dur. Bu belgede insan haklarının korunması ve sanıklara ceza kovuşturması sırasında sınırlı da olsa bazı hak ve güvenceler sağlanmıştır. Buna göre özgür kişilerin can ve mal güvenliği sağlanmış, mahkemelerin bir kararı olmaksızın bunlara dokunulmaması, hapis, sürgün ve müsaderenin olmaması yasal güvenceye alınmıştır.

Bunun haricinde Amerikan haklar bildirileri, insanların doğuştan bazı tabii haklara sahip

olduklarını, bunların devlet yapılanmasından önce mevcut olduğunu, dolayısıyla egemenliğin bu haklarla sınırlanması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Bu bildirilerden kısa bir süre sonra Fransız İhtilali ile birlikte 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ilan edilmiştir. Diğer belgelere nazaran bildirinin üslubu daha açık olmuştur. Ayrıca o zamanda Fransızca'nın yaygın olmasından dolayı büyük bir etki yaratmıştır.

Bu bildirilerden en önemlisi olan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilmiştir. Bu belge ile düzenlenen haklar bağlayıcı değildir. Bu bildiriye tanıyan ülkelere hiçbir yükümlülük getirmez. İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi bu bakımdan bu bildiriden ayrı bir özellik arz etmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 10 Mart 1954 gün ve 6366 sayılı onay yasası ile iç hukukumuzda kabul edilmiştir. Bu sözleşmenin tanınmasını müteakip 1987 yılında bireysel başvuru hakkı, 1989 tarihinde de İnsan Hakları Divanının zorunlu yargı yetkisinin tanınması kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasasının 90. Maddesinde "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz." denilerek sözleşmelerin iç hukukumuzdaki hiyerarşisi kanunla eşit belirlenmiş, hatta bunlar karşısında aykırılığın ileri sürülemeyeceği belirtilerek kanundan daha üstün ama anayasanın da altında bir mertebede kabul etmiştir.

Avrupa Konseyi 1949 yılında Fransa, Federal Almanya, Belçika, İtalya, Hollanda ve Lük-

semburg'un 2. Dünya Savaşı sonrası ortamında daha çok iktisadi sebeplerle kurulmuştur. Çeşitli sebeplerle bu girişime başından itibaren katılmayan diğer ülkelerin hükümetlerinin ileride katılmak üzere başvurma hakkına sahip olması öngörüldü. Bu birliğin amacı "Ekonomik bir topluluk kurmak yoluyla, uzun süredir kanlı çatışmalarla bölünmüş halklar arasında daha geniş bir ortaklığı oluşturmak; ve bundan böyle paylaşılacak bir kaderi yönlendirecek kurumların temellerini atmak"tı. Dolayısıyla ekonomik birliğin hedeflerinin gerçekleşmesi tabii olarak bir siyasi birliğin kurulması hedefini zorunlu kılmaktaydı.

Kopenhag AB Konseyi 1993 haziranında, birliğe katılım için bazı siyasi kriterler kabul etmiştir. Buna göre üyelik için, aday ülke, demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıkların sayılmasını ve korunmasını garanti eden kurumların istikrarını sağlamış olmalıdır." İnsan Haklarına saygı, demokrasi ve hukukun üstünlüğü Avrupa Birliğinin temel öğeleridir. Avrupa Birliğine adaylık başvurusunda bulunmuş Türkiye'nin Birliğe hala kabul edilmeme gerekçesi olarak Kopenhag Kriterleri gösterilmektedir. Son iki senede uyum yasaları adı altında çıkarılan yasalarla bu yolda önemli ilerlemeler sağlanmıştır.

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı

Giriş

Avrupa halkları, aralarında daha yakın bir birlik oluşturmak için ortak değerlere dayalı barışçı bir geleceği paylaşmaya kararlıdır.

Ruhani ve manevi mirasının bilincinde olan Birlik, bölünmez ve evrensel değerler olan insan onuru, özgürlük, eşitlik ve dayanışma değerleri üzerine inşa edilmiştir. Demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkelerine dayanmaktadır. Birlik vatandaşlığını tesis ederek ve bir özgürlük, güvenlik ve adalet bölgesi oluşturarak bireyi, faaliyetlerinin merkezine yerleştirir.

Birlik bu değerlerin korunması ve geliştirilmesine katkıda bulunurken Avrupa halklarının kültürleri ve geleneklerinin çeşitliliği yanı

sıra Üye Devletlerin ulusal kimlikleri ve bunların ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerdeki kendi kamu makamlarının düzenlenmesine saygı gösterir. Dengeli ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeye çalışır ve insanların, eşyaların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımını ve yerleşme özgürlüğünü sağlar.

Bu amaçla, toplum, sosyal ilerleme, bilimsel ve teknolojik gelişmeler ışığında temel hak ve özgürlüklerin bir Bildirge' de daha açık bir şekilde ortaya konulması yoluyla bu hak ve özgürlüklerin korunmasının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Bu Bildirge, Topluluk ve Birliğin yetkileri ve görevlerini ve yetki ikamesi ilkelerini dikkate alarak özellikle Üye Devletlerin ortak uluslar arası yükümlülükleri ve anayasal gelenekleri, Avrupa Birliği Antlaşması, Topluluk Antlaşmaları, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Hak ve Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi, Topluluk ve Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Sosyal Bildirgeler ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihat hukukundan kaynaklanan hakları yeniden teyit etmektedir.

Bu haklardan yararlanılması, öteki kişiler, insanlık ve gelecekteki kuşaklar konusunda sorumluluklar ve görevleri beraberinde getirmektedir.

Birlik bu nedenle, aşağıda belirtilen hakları, özgürlükleri ve ilkeleri tanımaktadır.

Giriş bölümünde geçen "Ruhani ve manevi mirasının bilincinde olan Birlik" ifadesi dikkat çekicidir. Sadece manevi mirastan bahsetmiş olsa biz reform ve Rönesans hareketlerini ve Avrupa'daki diğer tarihi gelişimleri anlayacaktık. Ancak ruhani mirastan bahsetmiş olması ister istemez bizi bu Birliğin ruhani mirasının Hıristiyanlık olduğu düşüncesine sevk edecektir.

8 Şubat 2003 tarihinde Radikal gazetesinde çıkan "AB anayasasını tartışıyor" başlıklı haberde, genişleme yolundaki AB'nin anayasasını yazmakla görevli Avrupa Konvansiyonu, başkan Valerie Giscard'in taslak metnin ilk 16 Maddesini katılımcılara sunmasıyla kıran kırana bir tartışma sürecine girdi. Taslakta federalizme yapılan vurgu AB'nin şüpheci üyesi Britanya'yı rahatsız ederken, katılımcılar Avrupa değerlerinin sayıldığı maddede dine atıf

yapılması konusunda bölündü. AB'nin değerlerine dair 2. Maddede, Hıristiyan değerlere atıf yapılmaması ise bu yönde öneride bulunan Polonya, İtalya, Almanya ve Slovakya'yı rahatsız etti. Bu ülkeler, ikinci maddede "Birlik değerleri, hakikatin, adaletin, iyiliğin ve güzelliğin kaynağı olarak Tanrıya inananlarla, bu inancı paylaşmayıp başka kaynaklar itibarıyla bu evrensel değerlere saygı gösterenlerin değerlerini kapsar" denmesini istemişti.

Maddede bunun yerine "Birlik, insanlık onuru, özgürlük, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı değerleri üzerine kurulmuştur" ifadeleri yer aldı.

Yine 13 Ocak 2003 tarihinde Yeniden Özgür Gündem gazetesinde Avrupa Parlamentosu Türkiye Raportörü Arie Oostlander ile yapılmış olan mülakat dikkat çekicidir. Raporun bir bölümünde Oostlander şöyle konuşuyor: "Sayın Erdoğan, bana Avrupa Birliği Hıristiyan kulübü olmamalı derse, ben de Batı Avrupa'nın kültürü Hıristiyanlık etkisi altındadır derim. Bu durumda İslâmi bir topluluk için de en uygunu Hıristiyanlık etkisi altındaki kültürü sahiplenmektir. Bu nedenle Türkiye'ye tam üyeliğe kadar özel bir ortaklığın verilmesinden yanayım."

Ayrıca daha önce de Fransa eski Cumhurbaşkanı Avrupa Konvansiyonu Başkanı Giscard, Avrupa'nın dininin Hıristiyanlık olduğunu, Türkiye'nin ise Müslüman olduğunu, ayrıca topraklarının %90'ının Asya kıtasında yer aldığını söyleyerek Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne alınmaması gerektiği mealinde bir açıklaması olmuştu.

BÖLÜM I

Onur

Madde- 1. İnsanlık Onuru

İnsan onuru, ihlal edilemez. Saygı gösterilmeli ve korunmalıdır.

İnsan haklarının temeli olan insanlık onurunun ihlal edilememesi en önemli güvencedir. Tüm haklar temelini bu ilkedен almaktadır. Temel Haklar Şartındaki "Onur" ifadesi daha önce İHAS ve eklerinde bulunmayan bir ifadedir. İnsanlık onuruna saygı gösterilmesi

kişinin manevi bütünlüğünü ön plana alan ve her türlü kötü muamele, hakaret, işkence ve benzeri davranışların engellenmesi için devletlerin tüm uygulamalarında bireyin ön plana çıkarıldığı bir anlayışı ifade eder.

Madde- 2. Yaşama Hakkı

- Herkes, yaşama hakkına sahiptir.
- Hiç kimse, ölüm cezasına çarptırılmamalı veya idam edilmemelidir.

Yaşama hakkı kamu makamlarının emri ya da izni ile öldürülemez insan hayatına yönelik tehlikelere karşı kamusal otoriteler tarafından korunma hakkıdır. AHİS 'in 2. Maddesinde "Her ferdin yaşama hakkı kanunun himayesi altındadır. Kanunun ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infazı dışında, hiç kimse kasden öldürülemez" demek suretiyle yaşama hakkı güvence altına alınmıştır. Daha sonra yürürlüğe giren ek 6 Nolu Protokol, savaş hali gibi olağanüstü durumlar dışında ölüm cezasını yürürlükten kaldırmıştır. 1982 anayasasının 17. Maddesinde "Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir..." denilerek yaşama hakkı güvence altına alınmıştır. 15. Maddede de "Savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler ile ölüm cezalarının infazı dışında" denilerek istisnalar belirtilmiştir. Bir süre önce yapılan anayasa değişiklikleriyle ülkemizde de ölüm cezası kaldırılmıştır.

Madde-3. Kişinin Bedensel ve Ruhsal Dokunulmazlık Hakkı

1. Herkes, kendi bedensel ve ruhsal dokunulmazlığına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Tıp ve biyoloji alanlarında, özellikle aşagıda belirtilenlere saygı gösterilmelidir:

- Yasada belirtilen usullere uygun olarak ilgili kişinin özgürce ve bilinçli olarak vereceği muvafakat,

- Özellikle kişilerin seçilmesini amaçlayan insan soyunun soyaçekim yoluyla ıslahına yönelik çalışmaların yasaklanması,

- İnsan bedeninin ve bölümlerinin ticari bir kazanç kaynağı haline getirilmesinin yasaklanması,

– İnsanların kopyalama yoluyla üretilmesinin yasaklanması.

İnsan bedeninin korunması hukuksal söylemle dokunulmaz haklar kategorisinde yer almaktadır. 1982 Anayasası “Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı” kenar başlıklı 17. Maddesinde, tıbbi zorunlulukla kanunda yazılı haller dışında kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz” denilerek maddi ve manevi bütünlük hakkını düzenlemiştir.

İnsan vücudunun korunması, rıza ilkesine ve yasal korumaya dayanır. Örneğin Nüfus Planlaması Kanununun 5. Maddesindeki “Gebelik ananın yaşamını tehdit ediyorsa ya da ceninin normal gelişimi olanaksızlaşmışsa yahut da doğumla, gelecek soylara geçecek, giderilmesi olanaksız hastalık ve sakatlıklar söz konusu ise, gebelik giderilebilir” ifadesi yasal koruma sayılabilir. Kişinin kendi rızası ile organ bağışı yapması da rıza ilkesine örnek olarak gösterilebilir. Avrupa’da biyolojik ve tıbbi uygulamalar karşısında İnsan Hakları ve Beşeri Onurun Korunması için İnsan Kopyalama Yasağına İlişkin Sözleşme kabul edilmiştir. Bu sözleşme ile İnsan kopyalama yasaklanmıştır.

Madde- 4. İşkence veya İnsanlık Dışı veya Alçaltıcı Muamele veya Ceza Yasağı

Hiç kimse, işkenceye veya insanlık dışı veya alçaltıcı muamele veya cezaya tabi tutulmamalıdır.

İşkence insan hakları ile ilgili bütün belgelerde, hiçbir olağanüstü durum ya da istisna kabul edilmeksizin yasaklanmıştır. Bu temel belgelerde, savaş ve benzeri durumlarda bazı hak ve özgürlüklerin sınırlanabileceğini, bazı hakların özüne ise dokunulmayacağı belirtilmiştir. İşkence her şart ve koşulda yasaktır.

İstanbul Protokolü, işkence izlerini kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde teşhis edilmesini sağlayacak uluslararası bir kılavuz belge niteliğine sahiptir. İstanbul Protokolü, dünyanın 15 ülkesinden (ABD, Almanya, Danimarka, Fransa, Filistin, Güney Afrika, Hindistan, Hollanda, İngiltere, İsrail, İsviçre, Sili, Kosta Rika, Sri Lanka ve Türkiye), 40 sivil toplum örgütü mensubu ile 75 hukukçu, felsefeci, hekim, sağlık çalışanı, psikolog, insan hakları savunucusunun 3.5 yıllık ortak çalışmasıyla hazırlanmıştır. Protokol hazırlanması çalışmalarına

1996 yılında başlanılmış, 5-7 Mart tarihlerinde 50 bilim adamının katılımı ile İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı’nda yapılan toplantılarda son şekli verilmiş, kılavuzun hazırlanmasında görev yapan çalışma grubunda, BM İşkence Raportörü Sir Nigel Rodley’in de aralarında bulunduğu çok sayıda BM danışmanı yer almıştır. İstanbul Protokolü, 9 Ağustos 1999 tarihinde BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği’ne (Mary Robinson’a) sunulduğu anda resmen BM Belgesi niteliği kazanmış, ayrıca, Rodley tarafından BM Genel Kurulu’na sunulan yıllık raporun içinde de yer almıştır.

BM İnsan Hakları Komisyonu, 19 Nisan 2000 tarihinde İstanbul Protokolü ilkelerini kabul etmiş, 2001 yılı Eylül-Ekim aylarında BM Genel Kurulu’nda ele alınması gerekirken ABD’deki 11 Eylül olayı nedeni ile ileri bir tarihe ertelenmiştir

Ülkemizde hukuki açıdan işkence yasağı kati suretle kabul edilmiş olmasına rağmen, Türk Ceza Kanununda yeterli ceza ile karşılanmamış olması, uygulamalarda işkence yapanların yargılamasının hukuka uygun yapılmaması ve yetkili mercilerin bu konuda çaba göstermemesi, işkencenin devam etmesine sebep olmaktadır. Burada en çok savcılara iş düşmektedir. Çünkü yapılan işkenceler genelde hazırlık soruşturması safhasında yapılmakta, hukuk fakültesinde bir hocamızın “Hazırlık soruşturmasının kralı savcıdır” ifadesi savcının bu aşamada önemini gözler önüne sermektedir. Hatta Mardin Kızıltepeli bir başvurunun dilekçesi ile, savcının görevini savsakladığı sonucuna varılarak AİHM Türkiye’yi mahkum etmiştir. Son bir iki senedir sistematik işkence azalsa da işkence ülkemizde hala en önemli delil toplama yöntemidir. Avrupa Birliği’nin son düzenli raporlarında da Türkiye’de işkencenin önlenmesi konusunda adımlar atıldığı söylenmiş, ama bunların yeterli olmadığını belirtmiştir.

Madde- 5. Kölelik ve Zorla Çalıştırma Yasağı

1. Hiç kimse, kul ya da köle olarak tutulamaz.
2. Hiç kimse zorla çalıştırılmaz ve zorunlu çalışmaya tabi tutulamaz.
3. İnsan kaçakçılığı yasaklanmıştır.

İHAS 4. Maddesinde “Askeri mahiyette bir hizmet yahut inançları gereğince askerlik vazifesini yapmaktan kaçınan kimselerin durumunu meşru telakki eden memleketlerde, bu inanca sahip kimselere mecburi askerlik yerine gördürülecek başka bir hizmet zorla çalıştırma sayılmaz” denilerek askerlik yerine gördürülen bir kamu hizmeti zorla çalıştırma sayılmamıştır.

6 Haziran 1930 yılında kabul edilen “Cebri veya Mecburi Çalışmaya İlişkin Sözleşme” başlıklı 29 Nolu Sözleşme’nin 1. Maddesinde “Uluslararası Çalışma Örgütü’nün bu Sözleşmeyi onaylayan her üyesi mümkün olduğu kadar kısa bir sürede her ne şekil altında olursa olsun cebri veya mecburi çalıştırmanın kaldırılmasını taahhüt eder” denilerek zorla çalışma yasağını getirmiştir.

BÖLÜM 2

Özgürlükler

Madde- 6. Özgürlük ve Güvenlik Hakkı

Herkes kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahiptir.

Bu maddenin amacı keyfi yakalama ve gözetimine alınmanın engellenmesidir. İHAS 5. Maddesinde de “Herkes kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahiptir.” denilerek kişi özgürlüğünün sınırlı da olsa kısıtlanamayacağı belirtilmiştir.

Madde-7. Özel ve Aile Yaşamına Saygı

Herkes, özel ve aile yaşamına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir.

İHAS 8. Maddesi bunu düzenlemiş, aradaki tek fark burada istisnalar da belirtilmiştir. Anayasamızın 20. Maddesinde “Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz. Adli soruşturma ve kovuşturmanın gerektirdiği istisnalar saklıdır” denilmek suretiyle özel hayatın gizliliği düzenlenmiştir. Ayrıca 21. Maddede konut dokunulmazlığını, 22. Maddede ise haberleşme hürriyetini güvence altına almıştır.

Madde- 8. Kişisel Bilgilerin Korunması

1. Herkes, kendisine ilişkin kişisel bilgilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir.

2. Bu tür bilgiler, belirtilen amaçlar için ve ilgili kişinin muvafakatine veya yasada öngörülen başka meşru temele dayalı olarak adil şekilde kullanılmalıdır. Herkes, kendisi hakkında toplanmış olan bilgilere erişme ve bunlarda düzeltme yaptırmaya hakkına sahiptir.

3. Bu kurallara uyulması, bağımsız bir makam tarafından denetlenecektir.

Buradaki asıl amaç bireylerin bilgiye ulaşabilmeleri, kendileri hakkında yanlış olan bilgileri düzeltme veya silinmesini isteme hakkını sağlamaktır. Birey hakkındaki kişisel bilgiler ancak bireyin rızası ile ve yasa ile öngörülen meşru sebepler için alınabilir. Emniyet müdürlüklerinde GBT (Genel Bilgi Tarama) adı altında kişi hakkında çeşitli bilgiler tutulmaktadır. Adli sicil kaydında sabıka kaydına rastlanmamasına rağmen emniyetteki dosyalarda şahıs hakkında bilgiler saklanmaktadır. Hatta karakollarda gözaltına alma durumlarında saatler boyu GBT’ nin beklenmesi bahane edilerek işlemler geciktirilmekte, dolayısıyla kişinin karakoldan savcılığa sevki de uzun zaman almaktadır. 1990 yılında kabul edilen Adli Sicil Kanunu’nun 4. Maddesinde adli sicil kaydına geçirecek bilgiler tek tek sayılmıştır. Buna rağmen kanunda zikredilmeyen bilgiler GBT adı altında güvenlik birimlerinde tutulmaya devam edilmektedir. Ayrıca GBT’deki bilgilere dayanılarak hazırlık soruşturması ve yargılama safhasında kişi hakkında bir önyargı oluşturulmaktadır. Bu da yargılanmanın selameti ve adilliği açısından sakınca teşkil etmektedir.

Madde- 9. Evlenme Aile Kurma Hakkı

Evlenme hakkı ve aile kurma hakkı, bu hakların kullanılmasına ilişkin ulusal mevzuata uygun olarak teminat altına alınacaktır.

İHAS 12. Maddede “Evlenme çağına gelen her erkek ve kadın, evlenme hakkının kullanılmasını düzenleyen ulusal yasalara göre evlenme ve aile kurma hakkına sahiptir.” denilerek ulusal yasalarda bu hakkın sağlanması gerektiğini öngörmüştür. Anayasamızda evlenme hakkı açıkça düzenlenmemiştir. Ancak 41. Maddede “Aile Türk toplumunun temeli-

dir.” denilerek ailenin korunmasını ön plana çıkarmıştır.

Madde- 10. Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü

1. Herkes, düşünce, din ve vicdan özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, din veya inancını değiştirme özgürlüğünü ve din veya inancını tek başına veya topluluk halinde, aleni veya gizli olarak ibadet etme, öğretme, uygulama ve gereklerine uyma şeklinde açığa vurma özgürlüğünü içerir.

2. Bu hakkın kullanılmasına ilişkin ulusal mevzuata uygun olarak dini nedenlerle askerlik görevini yapmayı reddetme hakkı tanınmaktadır.

İHAS 9. Madde de düşünce, vicdan ve din özgürlüğünü düzenlemiştir. Bu iki metinde de inancını tek başına ve toplu olarak yaşama, uygulama ve gereklerine uyma şeklinde açığa vurma özgürlüğünü belirtmiştir. Özellikle başörtünün “gereklerine uyma” kapsamına girdiğini söylemek mümkündür. Bu konudaki kesin yorumu başörtü nedeniyle AİHM’de açılmış olan davaların sonuçlanmasından sonra öğrenmek mümkün olacaktır. Ülkemizde ise, 1982 anayasasının 24. Maddesi din ve vicdan hürriyetini düzenlemiştir. Burada yer alan “Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz” ifadesi her ne kadar inancından dolayı kimsenin kınanamayacağı ve suçlanamayacağını belirtmişse de ülkemizde inancından ve inancını uygulamaktan dolayı insanların başına gelmedik hal kalmamıştır.

İkinci fıkrada vicdani retçilerin askerlik yapmama hakkından bahsedilmiş, ama bunun için de ulusal mevzuatın gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Ülkemizde 1982 Anayasasının 72. Maddesi askerlik vazifesini kanuna havale etmiştir. Askerlik Kanununun 1. Maddesinde “Askerlik hizmeti Türkiye Cumhuriyeti Tebaası her erkek için zorunlu bir hizmettir.” denilerek askerliğin zorunlu olduğunu düzenlemiştir. Ülkemizde vicdani retçilik kabul edilmemekte, bunu ileri sürenler hakkında da yasal işlemler yapılmaktadır.

Madde- 11. İfade ve Haber Alma Özgürlüğü

1. Herkes, ifade özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ulusal sınırlarla kısıtlanmaksızın bir görüşe sahip olma, haber ve düşünceleri elde etme ve bunları ulaştırma özgürlüğünü içerir.

2. Basının özgürlüğü ve çoğulculuğuna saygı gösterilmelidir.

İfade özgürlüğü İHAS 10. Maddesinde düzenlenmiştir. 1982 Anayasasının 25. Maddesinde düşünce ve kanaat hürriyeti, 26. Maddesinde de düşünceyi açıklama ve yayma hakkı düzenlenmiştir. 26. Maddede “Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar.” denilerek ifade özgürlüğü güvence altına alınmıştır. Ancak bu düzenlemelere rağmen ülkemizde birçok kişi düşüncelerini açıkladıklarından dolayı ceza kanunumuzun 312. Maddesine göre cezalandırılmışlardır. AİHM’de bu konu ile ilgili başvurular da hep Türkiye aleyhine sonuçlanmıştır. Son zamanlar uyum yasaları çerçevesinde 312. Maddede bazı düzenlemeler yapılarak iyileştirme yoluna gidilmiştir.

Madde- 12. Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü

1. Herkes, barışçıl bir biçimde toplanma özgürlüğü ile her düzeyde, özellikle siyaset, sendika ve yurttaşlıkla ilgili konularda örgütlenme özgürlüğüne sahiptir. Bu, herkesin kendi çıkarlarını korumak için sendika kurma ve sendikalara girme hakkını da içerir.

2. Birlik düzeyindeki siyasi partiler, Birliğin vatandaşlarının siyasi iradesinin ifade edilmesine katkıda bulunurlar.

Madde- 13. Sanat ve Bilim Özgürlüğü

Sanat ve bilimsel araştırma, kısıtlamaya tabi olmamalıdır. Akademik özgürlüğe saygı gösterilmelidir.

1982 Anayasasının 27. Maddesinde bilim ve sanat özgürlüğü şu şekilde düzenlenmiştir: “Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme

ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma yapma hakkına sahiptir.” İHAS'ta bu konuda bir düzenlemeye rastlanılmıyor.

Madde- 14. Eğitim Hakkı

1. Herkes, eğitim görme ve mesleki ve sürekli eğitimden yararlanma hakkına sahiptir.

2. Bu hak, serbest zorunlu eğitim görme olasılığını da içerir.

3. Demokratik ilkelere ve ailelerin çocuklarının kendi dini, felsefi ve eğitim konusundaki inançlarına uygun olarak eğitim ve öğretim görmelerini sağlama hakkına saygı gösterilerek eğitim kurumları tesis etme özgürlüğüne, bu özgürlük ve hakkın kullanılmasına ilişkin ulusal mevzuata uygun olarak saygı gösterilmelidir.

İHAS 1. Protokolün 2. Maddesinde eğitim hakkı şu şekilde düzenlenmiştir: “Hiç kimse, eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim ile ilgili üzerine aldığı görevleri yerine getirirken, anne ve babaların çocuklarına, kendi dini ve felsefi inançlarına uygun olan bir eğitim ve öğretimin verilmesini isteme hakkına saygı gösterir.”

1982 Anayasasının 42. Maddesinde de “Kimse, eğitim ve öğretim haklarından yoksun bırakılamaz” denilmek suretiyle eğitim hakkı güvence altına alınmıştır. İHAS, 1982 Anayasası ve AB Temel Haklar Şartı'nda eğitim hakkı güvence altına alınmış olmasına rağmen, ülkemizde dini inancı gereği başını örten öğrencilerin eğitim hakları ellerinden alınmaktadır. Bu konu ile ilgili AHİM 'e yapılmış olan başvurulardan şu ana kadar sonuçlanmış olan bir dosya bulunmamaktadır.

Madde- 15. Meslek Seçme ve Çalışma Hakkı

1. Herkes, çalışma ve serbestçe seçilmiş veya kabul edilmiş bir mesleği ifa etme hakkına sahiptir.

2. Birliğin her vatandaşı, her hangi bir Üye Devlette iş arama, çalışma, yerleşme hakkını kullanma ve hizmet verme özgürlüğüne sahiptir.

3. Üye Devletlerin ülkelerinde çalışma izni almış olan üçüncü ülkelerin vatandaşları, Bir-

liğin Vatandaşlarının çalışma şartlarına eşit çalışma şartlarından yararlanma hakkına sahiptir.

Bu konuda İHAS 'ta bir düzenleme yoktur. Bu hak, herhangi bir üye devlet vatandaşının Birlik üyesi herhangi bir devlette iş arama ve çalışma özgürlüğünü ifade etmektedir.

Madde- 16. Bir Ticari Faaliyette Bulunma Özgürlüğü

Topluluk hukuku ve ulusal yasalar ve uygulamalara göre bir ticari faaliyette bulunma özgürlüğü tanımaktadır.

Madde- 17. Mülk Edinme Hakkı

1. Herkes, yasal şekilde elde ettiği mülküne sahip olma, kullanma, elden çıkarma ve miras bırakma hakkına sahiptir. Bunların kaybı karşılığında zamanında adil bir tazminat ödenmesi koşulu ile kamu menfaati nedeniyle veya yasada öngörülen koşullar çerçevesinde yapılması dışında hiç kimsenin elinden mülkü alınamaz. Mülkün kullanımı, kamu menfaati için gerekli olduğu ölçüde yasa ile düzenlenebilir.

2. Fikri mülkiyet, korunmalıdır.

İHAS 1. Protokol 1. Maddesinde mülkiyet hakkı şu şekilde düzenlenmiştir: “Her gerçek ve tüzel kişi, maliki olduğu şeyleri barışçıl bir biçimde kullanma hakkına sahiptir. Kamu yararı gerektirmedikçe ve uluslararası hukukun genel ilkeleri ile hukukun aradığı koşullara uyulmadıkça, hiç kimse mülkiyetinden yoksun bırakılamaz.

Ancak yukarıdaki hükümler hiçbir biçimde, mülkiyetin genel yarara uygun olarak kullanılmasını denetim altına almak, vergiler ile diğer harç veya cezaların ödenmesini sağlamak için devletin gerekli gördüğü yasaları yürürlüğe koyma yetkisini ortadan kaldırmaz.” Burada fikri mülkiyet ile ilgili bir düzenleme bulunmamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 35. Maddesinde de mülkiyet hakkı şu şekilde düzenlenmiştir. “Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir. Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olmaz.”

Madde- 18. Sığınma Hakkı

Sığınma hakkı, 28 Temmuz 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve sığınmacıların statüsüne ilişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol dikkate alınarak ve Avrupa Topluluğunu kuran Antlaşma'ya uygun olarak teminat altına alınmalıdır.

Türkiye, Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 Cenevre Sözleşmesine 1962 yılında taraf olmuştur. Türkiye bu sözleşmeyi kabul ederken çekince koymuştur.

Madde- 19. İhraç, Sınır dışı veya İade Etme Yasağı

1. Toplu sınır dışı etmeler yasaktır.

2. Hiç kimse, ölüm cezası, işkence, veya başka insanlık dışı veya alçaltıcı muamele veya cezaya tabi tutulması konusunda ciddi bir tehlikenin bulunduğu bir devlete geri gönderilemez, sınır dışı edilemez veya iade edilemez.

İHAS 4. Protokol 4. Maddesinde "Yabancıların topluca sınır dışı edilmesi yasaktır." denilerek yabancıları güvence altına almış, 3. Madde de vatandaşı sınır dışı etme yasağını getirmiştir.

BÖLÜM 3

Eşitlik

Madde- 20. Yasa Önünde Eşitlik

Herkes, yasa önünde eşittir.

İHAS' ta eşitlik konusunda doğrudan bir düzenleme yoktur. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası "Kanun önünde eşitlik" başlığıyla 10. Maddede şöyle düzenlenmiştir: "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir."

Madde- 21. Ayrımcılık Yasağı

1. Cinsiyet, ırk, renk, etnik veya sosyal köken, kalıtımsal özellikler, dil, din veya inanç, siyasi veya başka herhangi bir görüş, bir ulusal azınlığın üyesi olma, hususiyet, doğum, maluliyet, yaş veya cinsel eğilim gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılması yasaktır.

2. Avrupa Topluluğunu kuran Antlaşma ve Avrupa Birliği Antlaşması'nın uygulanması kapsamı çerçevesinde ve söz konusu antlaşmaların özel hükümleri saklı kalmak üzere milliyet nedeniyle her türlü ayrımcılık yasaktır.

İHAS 14. Maddesinde "Ayrımcılık Yasağı" başlığı altında şöyle denilmektedir: "Bu sözleşmede beyan edilen hak ve özgürlüklerin kullanılması cins, ırk, renk, dil, din, siyasi veya başka bir inanç, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa mensup olma, mülkiyet, doğum veya başka bir statü gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılmaksızın güvence altına alınır." Anayasamızda ise yukarıda belirttiğimiz şekilde 10. Maddede düzenlenmiştir.

Madde- 22. Kültürel, Dini ve Dilsel Çeşitlilik

Birlik, kültürel, dini ve dilsel çeşitliliğe saygı gösterecektir.

İHAS 9. Maddede "Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü", Anayasamızın 24. Maddesinde de "Din ve vicdan hürriyeti" başlığı altında dini çeşitlilik dolaylı da olsa güvence altına alınmıştır. Ancak Türkiye için Avrupa Birliği yolundaki en önemli sorunlardan biri de mahalli dillerde (özellikle Kürtçe) radyo ve televizyon yayınları yapmak ve bu dillerde eğitim ve öğretim yapmaktır. Son uyum yasaları çerçevesinde özel kurslarda Kürtçe öğrenme hakkı tanınmış, devlet kanalı olan TRT'de günde 2 saat Kürtçe yayın yapılması kabul edilmiş ve son olarak da özel radyo ve televizyonların Kürtçe yayın yapabilmesi olanağı getirilmiştir. Avrupa Birliği yolunda çok önemli adımlar olarak kabul edilen yukarıda zikrettiğimiz düzenlemelerin uygulanması yönetmelik ve genelgelerle zorlaştırılmakta ve bu güne kadar da bu düzenlemeler uygulanma olanağı bulamamaktadır.

Madde- 23. Erkekler ve Kadınlar Arasında Eşitlik

Erkekler ve kadınlar arasındaki eşitlik, istihdam, çalışma ve ücret dahil olmak üzere bütün alanlarda sağlanmalıdır.

Eşitlik ilkesi, yeterli şekilde temsil edilmeyen cinsin lehine belirli avantajlar sağlanmasını öngören önlemlerin sürdürülmesini veya benimsenmesini engellemez.

İHAS 7. Protokolün 5. Maddesinde erkek ve kadın arasındaki eşitlikle ilgili olarak “Eşler arasında eşitlik” başlığı altında doğrudan olmasa da dolaylı olarak şöyle bir düzenleme yapılmıştır: “Eşler kendi aralarında ve çocuklarıyla ilişkilerinde, evlilikle ilgili, evlilik sırasında ve ayrıldıktan sonra, özel hukuk nitelikli haklara ve yükümlülüklerle eşit olarak sahiptirler. Bu madde devletin, çocukların yararları bakımından gerekli bulunan tedbirleri almasını engellemez.” 1982 Anayasasında 10. Madde burada örnek gösterilebilir.

Madde- 24. Çocukların Hakları

1. Çocuklar, kendi refahları için gerekli olan koruma ve ihtimamdan yararlanma hakkına sahiptir. Görüşlerini serbestçe ifade edebilirler. Bu görüşler, kendi yaşları ve olgunluk düzeylerine uygun olarak kendilerini ilgilendiren konularda dikkate alınır.

2. Kamu makamları veya özel kuruluşlar tarafından çocuklarla ilgili olarak yapılan bütün işlemlerde, çocuğun çıkarlarının en iyi şekilde korunmasına öncelik verilmelidir.

3. Her çocuk, bunun kendi çıkarlarına aykırı olması haricinde anne ve babasının her ikisi ile düzenli olarak kişisel ilişki ve doğrudan temas sürdürme hakkına sahiptir.

1982 Anayasasında 61. Maddede bu hak şu şekilde düzenlenmiştir: “Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.” Bu amaçla Çocuk Esirgeme Kurumu gibi kurumlar kurulmuş, ancak bu tedbirler yeterli olmamıştır.

Madde- 25. Yaşlıların Hakları

Birlik, yaşlıların, onurlu ve bağımsız bir yaşam sürdürme ve sosyal ve kültürel yaşama katılma haklarını tanımakta ve saygı göstermektedir.

Anayasamızın 61. Maddesinde bu hak düzenlenmiştir: “Yaşlılar, devletçe korunur. Yaşlılara devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir.”

Madde- 26. Engellilerin Toplumla Bütünleştirilmesi

Birlik, engelli kişilerin, bağımsızlıklarını, toplumsal ve mesleki yaşamla bütünleştiril-

melerini ve toplum yaşamına katılmalarını sağlamaya yönelik önlemlerden yararlanma hakkını tanımakta ve saygı göstermektedir.

Anayasamızın 61. Maddesinde “Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır.” denilmiştir. Bununla ilgili mevzuatta düzenlemeler olmasına rağmen bu yeterli olmamaktadır.

BÖLÜM 4

Dayanışma

Madde- 27. İşçilerin İşletme İçinde Bilgi Alma ve Dayanışma Hakkı

Topluluk mevzuatı ve ulusal yasalar ve uygulamalarda öngörülen durumlar ve koşullarda işçiler veya temsilcilerine, uygun düzeylerde zamanında bilgi verilmeli ve danışmalarda bulunulmalıdır.

Madde- 28. Toplu Sözleşme Görüşmeleri Yapma ve Eylem Hakkı

İşçiler ve işverenler veya bunların ilgili kuruluşları, topluluk mevzuatı ve ulusal yasalar ve uygulamalara göre uygun düzeylerde toplu sözleşmeler müzakere etme ve imzalama ve menfaat ihtilafı olması halinde grev eylemi dahil olmak üzere kendi çıkarlarını korumak için ortak eylem yapma hakkına sahiptir.

Madde- 29. İşe Yerleştirme Hizmetlerinden Yararlanma Hakkı

Herkes, işe yerleştirme hizmetinden ücretsiz olarak yararlanma hakkına sahiptir.

Madde- 30. Haksız İşten Çıkarmaya Karşı Koruma

Her işçi, Topluluk hukuku ve ulusal yasalar ve uygulamalara göre haksız işten çıkarmaya karşı koruma hakkına sahiptir.

“Hizmet İlişkisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı Sözleşme”nin 4. Maddesinde, sözleşmede, feshin yalnızca haklı (geçerli) bir nedenin varlığında hukuka uygun olacağı, böyle bir nedenin işçinin kapasitesine veya işin yürütümüne veya işyeri gereklerine dayanması gerektiği öngörülmüştür. Ülkemizde ise 22.05.2003 tarihinde kabul edilen 4857 sayılı İş Kanunu ile bu konuda

bir düzenlemeye gidilmiştir. Bu kanunda işveren ancak haklı bir nedenin olması durumunda işçiyi işten çıkarabileceği söylenmektedir. İşçinin de buna karşı feshin haklı nedenlere dayanmadığı iddiası ile yargı yoluna başvurabileceği belirtilmektedir. .

Madde- 31. Adil ve Hakkaniyete Uygun Çalışma Koşulları

1. Her işçi, kendi sağlığı, emniyeti ve onuruna saygı gösteren çalışma koşullarından yararlanma hakkına sahiptir.

2. Her işçi, azami çalışma saatlerinin sınırlandırılması, günlük ve haftalık dinlenme dönemleri ve yıllık ücretli izin hakkına sahiptir.

Madde-32. Çocuk İşçi Çalıştırmanın Yasaklanması ve Çalışan Gençlerin Korunması

Çocuk işçi çalıştırılması yasaktır. Gençler için daha elverişli olabilecek kurallar saklı kalmak üzere ve sınırlı istisnalar dışında istihdam edilmek için asgari yaş sınırı, zorunlu eğitimin tamamlanması için belirlenen asgari yaştan daha düşük olamaz.

İşe alınan gençler, yaşlarına uygun çalışma koşullarında çalıştırılmalı ve ekonomik sömürüye ve emniyetlerine, sağlıklarına veya fiziksel, ruhsal, ahlaki veya sosyal gelişimlerine zarar verme olasılığı bulunan veya eğitimlerini engelleyebilecek her türlü işe karşı korunmalıdır.

17 Haziran 1999 tarihinde kabul edilen 182 Nolu İLO sözleşmesinin 1. Maddesinde "Bu Sözleşmeyi onaylayan her üye ülke acil bir sorun olarak en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin yasaklanmasını ve ortadan kaldırılmasını temin edecek ivedi ve etkin önlemleri alır." şeklinde bir düzenleme yer almaktadır. Bu sözleşmeye göre "çocuk" terimi 18 yaşından küçük herkese uygulanır. Yeni kabul edilen İş Yasasının 71. Maddesinde bu konu düzenlenmiştir.

Madde- 33. Aile ve Meslek Yaşamı

1. Aile, yasal, ekonomik ve sosyal korunmadan yararlanmalıdır.

2. Aile ve meslek yaşamının bağdaştırılması için herkes, doğumla bağlantılı bir nedenle işten çıkarmaya karşı korunma hakkına ve bir çocuğun doğumu veya evlat edinilme-

sinden sonra ücretli doğum ve ebeveynlik izni alma hakkına sahiptir.

Madde- 34. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım

1. Birlik, Topluluk hukuku ve ulusal yasalar ve uygulamalarda belirtilen usullere göre doğum, hastalık, iş kazaları, bakıma muhtaç olma veya yaşlılık gibi durumlarda ve işten çıkarılma durumunda koruma sağlayan sosyal güvenlik yardımları ve sosyal hizmetlerden yararlanma hakkını tanımakta ve saygı göstermektedir.

2. Avrupa Birliği'nde yasal olarak ikamet eden ve dolaşan herkes, Topluluk hukuku ve ulusal yasalar ve uygulamalara göre sosyal güvenlik yardımları ve sosyal avantajlardan yararlanma hakkına sahiptir.

3. Birlik, Topluluk hukuku ve ulusal yasalar ve uygulamalarda belirtilen usullere göre sosyal dışlanma ve yoksullukla mücadele için uygun bir yaşam sağlamak amacıyla sosyal ve konut yardımından yararlanma hakkını kabul etmekte ve saygı göstermektedir.

Madde- 35. Sağlık Hizmetleri

Herkes, ulusal yasalar ve uygulamalarda belirtilen şartlar çerçevesinde koruyucu sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkına ve tıbbi tedaviden yararlanma hakkına sahiptir. Bütün Birlik politikaları ve faaliyetlerinin tanımlanmasında ve uygulanmasında yüksek düzeyde bir insan sağlığı koruması sağlanmalıdır.

Madde- 36. Genel Ekonomik Konulardaki Hizmetlerden Yararlanma

Birlik, sosyal ve bölgesel uyumunu arttırmak için Avrupa Topluluğu'nu oluşturan Antlaşma'ya uygun olarak ulusal yasalar ve uygulamalarda öngörülen genel ekonomik konulardaki hizmetlerden yararlanma hakkını kabul etmekte ve saygı göstermektedir.

Madde- 37. Çevresel Koruma

Yüksek düzeyde bir çevresel koruma ve çevrenin kalitesinin iyileştirilmesi, Birliğin politikalarına dahil edilmeli ve sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak sağlanmalıdır.

Madde- 38. Tüketici Koruması

Birlik politikaları, yüksek düzeyde tüketici koruması sağlamalıdır.

BÖLÜM 5

Vatandaşlık Hakları

Madde- 39. Avrupa Parlamentosu Seçimlerinde Oy Kullanma ve Aday Olma Hakkı

1. Birliğin her vatandaşı, ikamet ettiği Üye Devlette, bu Devletin vatandaşları ile aynı koşullar altında Avrupa Parlamentosu seçimlerinde oy kullanma ve aday olma hakkına sahiptir.

2. Avrupa Parlamentosu üyeleri, genel serbest ve gizli oyla doğrudan seçilir.

Madde- 40. Yerel Seçimlerde Oy Kullanma ve Aday Olma Hakkı

Birliğin her vatandaşı, ikamet ettiği Üye Devlette, bu Devletin vatandaşları ile aynı koşullar altında yerel seçimlerde oy kullanma ve aday olma hakkına sahiptir.

Madde- 41. İyi İdare Hakkı

1. Herkes, işlerinin Birliğin kurumları ve organları tarafından tarafsız ve adil bir şekilde ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir.

2. Bu hak, şunları içermektedir;

herkesin, kendisini olumlu şekilde etkileyecek herhangi bir işlemin yapılmasından önce görüşlerinin dinlenmesini isteme hakkı,

herkesin, kendi dosyasına erişme hakkı ve meşru gizlilik çıkarlarına ve mesleki ve ticari gizliliğe saygı gösterilmesi,

idarenin, kararları konusunda gerekçe gösterme yükümlülüğü.

3. Herkes, Topluluğun kuruluşları veya görevlilerinin, görevlerinin ifası sırasında yol açtıkları her türlü zararı, Üye Devletlerin yasalarındaki ortak genel ilkelere göre Topluluğa tazmin ettirme hakkına sahiptir.

4. Herkes, Birliğin kuruluşlarına, antlaşmaların lisanlarının birinde mektup gönderebilir ve kendisine aynı lisanla cevap verilmesi zorunludur.

Madde- 42. Belgelere Erişme Hakkı

Birliğin bütün vatandaşları veya bir Üye Devlette ikamet eden veya kanuni adresi bu

devlette bulunan bütün gerçek veya tüzel kişiler, Avrupa Parlamentosu, Konsey ve Komisyon belgelerine erişme hakkına sahiptir.

Madde- 43. Kamu Denetçisi

Birliğin bütün vatandaşları veya bir Üye Devlette ikamet eden veya kanuni adresi bu devlette bulunan bütün gerçek veya tüzel kişiler, adli görevleri çerçevesinde hareket eden Adalet Divanı Bidayet Mahkemesi hariç olmak üzere Topluluk kuruluşları ve organlarının faaliyetlerinde karşılaşılan kötü idare vakalarını Birlik kamu denetçisine havale etme hakkına sahiptir.

1713 yılında ilk olarak İsveç'te kurulan ombudsmanlık, 1809 yılında İsveç Anayasasına girerek anayasal bir kurum niteliğini kazanmıştır. Ombudsmanlık İsveç'te yaklaşık olarak iki asır uygulandıktan sonra, önce İskandinav ülkelerince benimsendi. İsveç sisteminden etkilenerek Ombudsmanı uygulayan ilk ülke ise 1919'da Finlandiya oldu. Finlandiya'yı 1955'te Danimarka takip etti ve 1963'de Norveç'te ve Yeni Zelanda'da da kabul edildi.

Halen Ombudsman kurumu, aralarında Fransa, İngiltere, İtalya, İspanya, İsrail, Hindistan, Nijerya ve Portekiz'in de bulunduğu 40'ın üstündeki ülkede uygulanmaktadır. 1980'lerden itibaren özel sektör kuruluşlarında ve üniversitelerde kullanılan bir kurumdur. Avrupa Birliği, Maastricht anlaşması kapsamında AB bürokrasisi tarafından yanlış uygulamalara karşı vatandaşlarının haklarını koruyacak bir Ombudsman kurumunu kanunlaştırmıştır.

Kurum halen İsveç'te kamu görevlilerinin görevlerini yasalara uygun ve gerektiği gibi yerine getirip getirmediğini denetlemekle görevli bulunmakta ve yurttaşların bu konulardaki şikayetlerini incelemektedir.

Ombudsmanlar, günümüzün gittikçe genişleyen ve karmaşık bürokratik bir yapıya sahip modern devletlerde ortaya çıkan sorunları çözmek için oldukça önemli bir işlev görmektedirler. Özellikle üst düzey yöneticilerine verilen takdir yetkilerindeki artışın neden olduğu idari kararlarda meydana gelen haksızlıkların düzeltilmesi ve yönetim bozukluklarına karşı yurttaşın korunması ihtiyacı, kurumun önemini daha da arttırmaktadır. Ülkemizde

ise Ombudsmanlıkla ilgili yasa taslağı hala bekletiliyor.

Madde- 44. Dilekçe ile Başvurma Hakkı

Birliğin bütün vatandaşları veya bir Üye Devlette ikamet eden veya kanuni adresi bu devlette bulunan bütün gerçek veya tüzel kişiler, Avrupa Parlamentosu'na dilekçe ile başvurma hakkına sahiptir.

3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılması-na Dair Kanununun 1. Maddesinde " Bu Kanunun amacı, Türk vatandaşlarının kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve yetkili makamlara yazı ile başvurma haklarının kullanılma biçimini düzenlemektir" hükmüyle vatandaşların dilekçe ile başvurma hakkını düzenlemektedir.

Madde- 45. Dolaşım ve İkamet Özgürlüğü

1. Birliğin her vatandaşı, Üye Devletlerin ülke sınırları içinde serbestçe hareket etmek ve ikamet etmek özgürlüğüne sahiptir.

2. Bir Üye Devletin ülkesinde yasal olarak ikamet eden üçüncü ülkelerin vatandaşlarına, Avrupa Topluluğu'nu tesis eden Antlaşma' ya uygun olarak dolaşım ve ikamet özgürlüğü tanınabilir.

Madde- 46. Diplomatik ve Konsolosluk Koruması

Birliğin her vatandaşı, tabiiyetinde bulunduğu Üye Devletin temsil edilmediği bir üçüncü ülkenin topraklarında, herhangi bir Üye Devletin diplomatik veya konsolosluk makamları tarafından, söz konusu Üye Devletin vatandaşları ile aynı şartlarda korunma hakkına sahiptir.

BÖLÜM 6

Adalet

Madde- 47. Etkili Hukuki Bir Yola Başvurma ve Adil Yargılanma Hakkı

Birlik hukuku tarafından teminat altına alınmış hakları ve özgürlükleri ihlal eden herkes, bu maddede belirtilen şartlara uygun olarak bir mahkemede etkili bir hukuki yola başvurma hakkına sahiptir.

Herkes, daha önceden yasa ile temin edilmiş bağımsız ve tarafsız bir mahkemede makul bir süre içerisinde yapılacak adil ve kamuya açık bir duruşma yapılması hakkına sahiptir. Herkes, kendisine bilgi verilmesi, savunulması ve temsil edilmesi fırsatına sahip olmalıdır.

Gerekli imkanlara sahip olmayan herkese, bu yardımın adalete etkin bir şekilde ulaşılmasının sağlanması için gerekli olması koşulu ile hukuki yardım sağlanacaktır.

İHAS' ın "Adil Yargılanma Hakkı" başlıklı 6. Maddesinin 1. Fıkrasının ilk cümlesinde şöyle denilmektedir: "Herkes kişisel hak ve yükümlülükleri ile hakkında bir suç isnadının karara bağlanmasında, hukuken kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir yargı yeri tarafından, makul bir sürede, adil ve aleni olarak yargılanma hakkına sahiptir." Ülkemizde ise Anayasanın 36. Maddesinde yapılan değişiklikle "Adil Yargılanma Hakkı" ilk defa anayasaya girmiş oldu.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde Türkiye aleyhine, bu maddenin ihlal edilmesinden dolayı mahkumiyet kararları bulunmaktadır.

Madde- 48. Masumiyet Karinesi ve Savunma Hakkı

1. Kendisine karşı ithamda bulunan bir kişinin, yasaya göre suçlu olduğu kanıtlanıncaya kadar masum olduğu kabul edilecektir.

2. Kendisine karşı ithamda bulunmuş bir kişinin savunma haklarına saygı gösterilmesi teminat altına alınmalıdır.

Madde- 49. Cezayı Gerektiren Suçların ve Cezaların Orantılı Olması ve Yasada

Tanımlanması İlkeleri

1. Hiç kimse, işlendiği zaman ulusal veya uluslar arası hukuka göre suç oluşturmayan bir fiil veya ihmalden dolayı suçlu bulunamaz. Hiç kimseye, suçu işlediği zaman verilecek olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez. Cezayı gerektiren bir suçun işlenmesinden sonra yasanın daha hafif bir ceza öngörmesi durumunda bu ceza uygulanır.

2. Bu madde, işlendiği zaman uluslar topluluğu tarafından tanınmış genel ilkelere göre suç sayılan bir eylem veya ihmal nedeniyle bir

kimsenin yargılanmasına veya cezalandırılmasına engel değildir.

3. Cezaların şiddeti, cezayı gerektiren suçla orantısız olmamalıdır.

Madde- 50. Cezayı Gerektiren Aynı Suçtan İki Kere Yargılanmama veya Cezalandırılma Hakkı

Hiç kimse, daha önce yasaya göre Birlik içinde kesin olarak beraat ettiği veya mahkum olduğu bir suç nedeniyle mahkemede yeniden yargılanamaz veya cezalandırılmaz.

BÖLÜM 7

Genel Hükümler

Madde- 51. Kapsam

1. Bu bildirgenin hükümleri, yetki ikamesi ilkesi dikkate alınarak Birliğin kurumları ve organlarına ve sadece Birlik hukukunu uyguladıklarında Üye Devletlere yöneliktir. Bu nedenle, kendi yetkilerine uygun olarak haklara saygı gösterecekler, ilkelere uyacaklar ve bunların uygulanmasını teşvik edeceklerdir.

2. Bu bildirge, Topluluk veya birlik için yeni bir yetki veya görev tesis etmemektedir veya antlaşmalarda belirtilen yetkilerde ve görevlerde değişiklik yapmamaktadır.

Madde- 52. Teminat Altına alınan Hakların Kapsamı

1. Bu bildirmede kabul edilen hakların ve özgürlüklerin kullanılmasına getirilecek her türlü sınırlandırma, yasada öngörölmeli ve bu hak ve özgürlüklerin özüne saygı gösterilmelidir. Orantılı olma ilkesine tabi olarak sınırlandırmalar sadece gerekli olmaları ve Birlik tarafından kabul edilen kamu yararı amaçlarına veya başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma gereksinimine gerçekten hizmet etmeleri koşulu ile uygulanabilir.

2. Topluluk antlaşmaları veya Avrupa Birliği Antlaşmasına dayalı olan bu Bildirmede tanınan haklar, söz konusu antlaşmalarda belirtilen şartlar ve sınırlar çerçevesinde kullanılır.

3. Bu Bildirge' nin, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi ile temi-

nat altına alınmış olan haklara tekabül eden hakları içermesi durumunda söz konusu hakların anlamı ve kapsamı, söz konusu Antlaşmalar' da belirtilenlerle aynı olacaktır. Bu hüküm, Birlik hukukunun daha kapsamlı koruma sağlamasını engellemez.

Madde- 53. Koruma Düzeyi

Bu Bildirge'de yer alan hiçbir şey, Birlik hukuku ve uluslar arası hukuk ve Birlik, Topluluk veya Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi dahil olmak üzere Üye Devletlerin taraf olduğu uluslar arası anlaşmalarla ve Üye Devletlerin anayasaları ile kendi uygulama alanlarında tanınmış olan insan hakları veya temel özgürlükleri kısıtladığı veya olumsuz şekilde etkilediği şeklinde yorumlanamaz.

Madde- 54. Hakların İstismar Edilmesi Yasadı

Bu Bildirge' de yer alan hiçbir şey, işbu Bildirge' de tanınan haklar ve özgürlüklerden herhangi birinin ortadan kaldırılmasını veya bunun, burada öngörölen daha fazla kısıtlanmasını amaçlayan herhangi bir faaliyette bulunma veya herhangi bir fiili gerçekleştirme hakkını verdiği şeklinde yorumlanamaz.